

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Факультет іноземної філології
Кафедра англійської мови

Дипломна робота
магістра

з теми «**СТАНОВЛЕННЯ ЖАНРУ ХОРОР В ТВОРЧОСТІ
Г. Ф. ЛАВКРАФТА**»

Виконала: студентка 2 курсу групи Ang1-M19
спеціальності 014 Середня освіта (Мова і
література (англійська))

Федорище Ірина Михайлівна

Керівник

Лаврова А.О., кандидат філологічних наук,
доцент

Рецензент

Рарицький О.А., доктор філологічних наук,
завкафедри української літератури та
компаративістики

Кам'янець-Подільський – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖАНРУ ХОРОР В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ.....	8
1.1 Англомовна література жахів: еволюція жанру.....	8
1.2 Жах як основний жанротвірний елемент в романах літератури хорор.....	13
1.3 Генеза й розвиток жанру хорор та його специфіка.....	20
1.4 Атмосфера саспенс як домінантна ознака літературного жанру хорор.....	25
1.4.1 Створення атмосфери саспенс у художніх творах жанру хорор.....	25
1.4.2 Когнітивний процес осмислення тропеїки у художніх текстах жанру хорор.....	29
1.4.3 Ідентифікація художніх концептів атмосфери саспенс як складників концептуальної системи англомовних художніх текстів жанру хорор.....	35
Висновки до розділу.....	43
РОЗДІЛ II. Г. Ф. ЛАВКРАФТ: ПРОБЛЕМА ЖАНРУ І ТРАДИЦІЇ ГОТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ. ЛІТЕРАТУРНІ ТРАДИЦІЇ Г. Ф. ЛАВКРАФТА.....	45
2.1 Відображення особистісних особливостей Г.Ф. Лавкрафта в його творчості.....	45
2.2 Зв'язок творів Г.Ф. Лавкрафта з традиціями готичної літератури.....	48
2.3 Внутрішній світ письменника і атмосфера його творів.....	56
2.4 Характерні риси творів.....	62
2.5 Міфологія світів Г.Ф.Лавкрафта.....	66
2.6. Езотерична метамова в творчості.....	72
Висновки до розділу.....	75
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АС	– атмосфера саспенс
ВРАС	– вербальний репрезентант атмосфери саспенс
НМК	– напружено маркований контекст
ХКАС	– художній концепт атмосфери саспенс

ВСТУП

У контексті переосмислення морально-естетичних життєвих принципів і цінностей в умовах сучасного глобалізованого суспільства зростає інтерес до всього нестандартного, дивного, завуальованого, химерного та жахливого. Як зазначив Г. Лавкрафт, «найстарішою та найсильнішою емоцією людства є страх, а найстарішим та найсильнішим різновидом страху є страх невідомого» [19, с. 78].

Вивчення природи жахливого неодноразово здійснювалося філософами (Р. Кавендіш, М. Хайдеггер, Л. І. Василенко, Т. І. Любасок, Ю. О. Шабанова та ін.) та культурологами (Л. Леві-Брюль, Р. Отто, Б. Маліновський, О. М. Фрейденберг та ін.); питання змістової структури містичного досвіду частково розроблялися у працях із психології (К. Ізард, А. Кемпінські, М. Лене, Н. Фрідж, Д. Цильман та ін.) та естетики (Е. Берк та ін.); дослідженню таємниці страху присвячувалися праці вітчизняних і зарубіжних літературознавців (Д. Д. Джонсон С. Т. Джоши, К. Левайн, С. Монк, Е. Мюррей, М. Уер, О. В. Матвієнко, Н. Т. Пахсарьян та ін.).

Відчуття страху притягувало до себе допитливість, здивованість і людську фантазію [3, с. 182–194], що в результаті виявилось серйозною зброєю для людства, зокрема в символічному літературному вираженні. Враховуючи те, що людській уяві немає меж, почала з'являтися незліченна кількість архетипів, на кшталт богів, демонів, духів, привидів, монстрів та ін., які і зараз користуються популярністю серед жанрів «фантастичного трикутника»: фентезі, наукової фантастики та літератури жахів.

Література жахів (англ. Horror literature, horror fiction), дослідженням якої займаються зарубіжні літературознавці (М. Касл, М. Класен, Н. Керол, Г. Ф. Лвкрафт, Д. Стрінаті, Т. Тодоров та ін.), та вітчизняні науковці (О. Е. Артемьєва, Є. В. Жаринов, Т. М. Тимошенкова та ін.), є одним із парадоксальних жанрів фантастичної літератури, оскільки, маючи справу з надприродним, чудесним і

фантастичним, приваблює тими елементами й емоціями, які в повсякденному житті є відштовхувальними й огидними.

Говард Філіпс Лавкрафт в своїй творчості поєднав два абсолютно незалежних жанра: хорор і наукове фентезі. Його по праву можна назвати "батьком жанру даркфентезі". У свою чергу, він черпав натхнення у таких авторів як Едгар Алан По і лорд Дансені.

У своїх літературних працях Лавкрафт створив особливий світ, свою власну міфологію. На сторінках його книг співіснують чудовиська, боги і напівбоги – істоти, з одного боку, реальні, існуючі в іншому вимірі, а з іншого боку – потойбічні.

Сам автор ставився до них цілком легковажно, навіть з часткою гумору. Говард Лавкрафт був атеїстом і розглядав свої творіння тільки з точки зору заробітку, якого в ті часи вистачало лише на скромне існування.

Варто сказати, що один з найвідоміших збірок оповідань Лавкрафта "Міфи Ктулху" є плодом роботи його близького друга і послідовника Августа Дерлета. Саме він зібрав незакінчені твори "батька жанру жахів", дописав, відредагував і опублікував. Саме Дерлет розбавив "Міфи Ктулху" християнськими засадами, створивши класичне протиборство добра і зла. Сам же Лавкрафт, будучи переконаним атеїстом, створював на сторінках своїх книг світ, наповнений хаосом, кошмарами і невизначеністю. До слова сказати, Дерлет мав власне видавництво "Arkham House", де і віддруковувалася велика частина робіт Лавкрафта.

Строго кажучи, багато критиків взагалі не визначають даркфентезі ("horror", "чорна" фентезі) як окремих жанр літератури. Лестер дель Рей, американський фантаст і критик, говорить про нього тільки як про сублімований піджанр, що утворився на стику готики і фентезі. Головною відмінністю даркфентезі від готики є те, що дії відбуваються в якомусь фантастичному світі, іноді в міському середовищі.

Актуальність тематики магістерської роботи зумовлена назрілою потребою комплексного теоретичного осмислення особливостей стратегічної організації художнього наративу та специфіки читацької рецепції жахливого, уточнення категоріального апарату із застосуванням новітніх дослідницьких методів, наявних напрацювань сучасної наратології й їхньої інтеграції до українського літературознавчого дискурсу.

Мета магістерської роботи – розкриття специфіки і становлення жанру хорор в творчості Г.Ф.Лавкрафта.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- дослідити поняття хорор в контексті сучасних наратологічних концепцій, уточнити його сутність і складники;
- проаналізувати феномен жаху і наявні дефініції жахливого в художньому творі в науковому дискурсі ХІХ – початку ХХІ ст.;
- вивчити особливості жанру хорор;
- дослідити і проаналізувати творчість Г.Ф.Лавкрафта;
- виявити взаємозв’язок творів Лавкрафта і культурного середовища ХХ ст.

Об’єктом дослідження є текстове втілення емоційного стану суб’єкта, окремі контексти аналізованих нами літературних творів, що містять у своїй структурі специфічні емоційні маркери.

Предмет дослідження – різноманітні лексичні та синтаксичні засоби мовної виразності, які визначають національно-культурне знання й авторські асоціації в англійських художніх текстах жанру хорор.

В якості **матеріалу** дослідження, нами були відібрані найбільш популярні твори американського письменника Г.Ф.Лавкрафта.

При написанні роботи були застосовані такі **методи** наукового дослідження, як вивчення наукової літератури, що відповідає цілям нашого дослідження, відбір художніх творів для проведення мовностилістичного

розбору, подальший аналіз відібраної нами літератури, що включає в себе метод контекстуального аналізу, і описово-аналітичний метод. Відбір прикладів для аналізу здійснювався згідно з установленими критеріями методу суцільної вибірки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняному літературознавстві здійснено комплексне наратологічне дослідження реалізації містичного в художньому тексті. Розширено наукові знання в галузі вітчизняної теорії оповіді, а саме до розгляданого дискурсу включено закордонні праці, не перекладені на сьогодні українською мовою.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали магістерської можуть бути використані в подальших теоретичних дослідженнях для поглиблення наукових знань щодо понять жахливого та містичного, а також при розробці теоретичних і практичних курсів із теорії літератури, актуальних питань літературного розвитку, при укладанні посібників, довідників фахового спрямування.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи представлено в доповідях на наукових конференціях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, двох розділів із висновками, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи становить 85 сторінок, з них 71 сторінка – основного тексту.

ВИСНОВКИ

В контексті сучасного глобалізованого суспільства, переосмислення морально-естетичних життєвих принципів та цінностей, зростає інтерес до всього «нестандартного», «дивного», «завуальованого», «хімерного» та «жахливого». Література жахів нині користується великою популярністю серед читачів, проте, не зважаючи на пильну увагу до неї, у літературознавстві та лінгвістиці цей жанр є маловивченим та потребує подальших наукових розвідок.

В ході дослідження ми з'ясували, що хорор – жанр літератури і кіно, який має на меті налякати слухача – читача – глядача, вселити почуття тривоги і страху, створити напружену атмосферу жаху або болісного очікування жахливого, передаючи так званий ефект «саспенс».

Установлено, що причинами створення атмосфери саспенс, характерними для англomовних художніх текстів жанру хорор, є насамперед потойбічні сили (диявол, демони, вампіри, привиди тощо), які своїми страхітливими ознаками і загрозливими діями спричиняють зміни емоційного, психофізіологічного або фізичного стану художніх персонажів, серед яких зміни психофізіологічного станів є найбільш яскравими, що підтримує реципієнта художнього тексту в емоційному стані напруженого очікування.

Досліджено, що у теоретичному дискурсі, а також у публікаціях-порадниках практичного характеру щодо творення жахливого в тексті наявні загальні рекомендації використовувати ті чи інші наративні стратегії. Дослідники містичного в художній літературі (В. Скотт, В. Соловйов, М. Йогансен, Г. Ф. Лавкрафт, Г. Л. Олді та ін.) стверджують, що однією з найпродуктивніших виявилася стратегія провокування читацького вагання й напруження.

Одним із найважливіших складників у наративній стратегії провокування читацького вагання у творах із елементами фантастики є введення ненадійного оповідача. У творах проаналізованих авторів читацька підозра в «одержимості», «нечесності» або «наївності» наратора найчастіше виникає у тих випадках, коли

оповідач є першоособовим. Натяками на ненадійність наратора є такі індиціальні знаки автора: вказівка на вік персонажа, на його одержимість певними ідеями, обмеженість фокалізації, явні суперечності між словами і вчинками персонажа, презентація подій з різних точок зору, сумніви самого наратора у власній когнітивній компетенції, авторські коментарі.

На початку ХХ ст. виникає феномен американської «неоготики», що стає невід'ємним складником літературного процесу. Готичний роман перетворюється у зовсім новий вид літератури, поєднуючи у собі сучасний соціально-культурний контекст та психологічний аспект. З'являються нові характерні риси неоготики: боязнь втратити індивідуальність, страх перед загальною ідентифікацією та інші. Оскільки Г. Ф. Лавкрафт був представником американської неоготики, він переосмислив попередню готичну традицію, додавши до неї новий соціально-культурний контекст. Письменник вдало поєднав готичний жах із реальністю («Срібний ключ», 1929; «Таємничий дім у туманному піднебессі», 1931). Його протагоністи без перешкод рухаються то в реальному, то в уявному художньому просторі, а фантастичні елементи подій позбавляють потребу мотивувати несподівані зміни місця й дії. Саме у творчості Г. Ф. Лавкрафта англо-американська готична традиція трансформувалась, а також отримала нове художнє переосмислення. Результатом цього став сформований неоготичний літературний канон [4, с. 5].

На основі існуючих точок зору на жанрову специфіку прози Г.Ф. Лавкрафта, були виділені основні жанротвірні риси його творів. Дослідник М. Баранов відносить творчість цього письменника до «чорної» фантастики. У монографії «Своєрідність художнього світу Говарда Філіпса Лавкрафта» він вказує, що значний вплив на формування цього жанру надав готичний роман, який отримав розвиток в літературі спочатку в ХVІІІ ст., а потім і в ХІХ ст. На думку дослідника, раніше він був частиною іншого – фентезі, від якого в подальшому відокремився.

Дослідники О.В. Разумовська і А.А. Пушкіна, Т.М. Ковалькова також вказують на реалізацію в творах цього письменника традицій готичної літератури.

Розглянуто жанр, в якому працював письменник. Під впливом літератури жахів, фантастики та готичної спадщини, а також комбінації їх рис, Говард Ф. Лавкрафт формує новий піджанр – «лавкрафтівські жахи», так званий «cosmic horror», який дослідники визначають як піджанр літератури жахів з характерними особливостями [6, с. 144].

У його творах переплітаються реалістичні та фантастичні елементи, утворюючи «багатовимірну» реальність, де протагоністу неможливо відрізнити дійсність від уяви. Письменник використовує сюжети східної, античної, західноєвропейської історії та літератури. Детальний опис непереможного страху, елементи похмурого та непереборного зла контрастують із повсякденністю. Більшість творів 1930-х років характеризуються атмосферою ксенофобії, невизначеності, вселенського індиферентизму та невідкладного фатуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев С., Володихин Д. Фэнтези. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.krugosvet.ru/print/40597>.
2. Асприн Р. Корпорация М.И. Ф. – связующее звено. Мифонаименования и извержения: [романы]/ Р. Асприн; [пер. с англ. О. Колесникова]. – М.: ООО "Изд-во АСТ-ЛТД", 1997. – 480 с.
3. Білоус О.Ю. Готична традиція в літературі США та її трансформація у творчості Вокера Персі : автореф. дис. ... канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ольга Юріївна Білоус. - Київ, 2009. - 23 с.
4. Богданов И.Г. Ф. Лавкрафт: явление первое. Цит. по Г.Ф. Лавкрафт, Локон Медузы; Екатеринбург, Ладъ, 1993, 13 с.
5. Божко О. С. Тлумачення поняття «саспенс» у контексті лінгвістики. Всеук. наук. конф., 20 травня 2016 р.: матеріали. Херсон, 2016. С.4—6.
6. Божко О. С. Формування атмосфери «саспенс» у художніх творах жанру «хорор». Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса, 2017. Вип. 26. С.144—149.
7. Божко О. С. Лінгвопсихологічні передумови формування атмосфери «саспенс» у літературному жанрі «хорор». Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». Херсон, 2017. Вип. 27. С.192—196.
8. Вашестова А. Страх в творчестве Лавкрафта//По ту сторону сна...
9. Воробйова О. П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи. Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Харків: 2004. Вип. № 635. С. 18—22.
10. Галина М. Авторская интерпретация универсального мифа: жанр "фэнтези" и женщины-писательницы / М. Галина // Общественные науки и современность, 1998. – №6. – С. 161-194.
11. Головин. Лавкрафт – исследователь аутсайда. Цит. по Г.Ф. Лавкрафт, По ту Сторону Сна; С. Петербург, Terra Incognita, 1991, С. 230.
12. Девідсон Д. Що означають метафори. Москва, 2007. 310 с.

- 13.Єсипенко Н. Г. Текстові концепти та методи їх аналізу. Вісник Волинського національного університету імені Л. Українки. Мовознавство. Луцьк: ВНУ, 2009. Вип. 5. С. 253—257.
- 14.Ковалькова Т.М. Готическая традиция в американской прозе 1920-30-х годов: новеллистика Х.Ф. Лавкрафта: дис.... канд. филол. наук. – Саранск: Саранский гос. ун-т, 2001. – 206 с.
- 15.Кортасар Х. Життя Едгара Аллана По / Хуліо Кортасар. - 1999. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : inostran/1999/3/korta.html.
- 16.Крауз Дж. Толкин, модернизм и значение традиции // "Властелин колец" как философия. – Екатеринбург: У-Фактория, 2005. – С. 187-204.
- 17.Курицын В. Постмодернизм: новая первобытная культура / Курицын В. // Новый мир, 1992. – 226 с.
- 18.Лавкрафт Г. Загадочный дом на туманном утесе: повести, рассказы; пер. с англ. И. Богданова, Л. Бриловой, В. Дорогокупли. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус; 2014. – 320 с.
- 19.Лавкрафт Г. За гранью времен: рассказы; пер. с англ. О. Алякринского, И. Богданова, О. Мичковского и др. – СПб: Азбука, Азбука-Аттикус; 2014. – 524 с.
- 20.Лавкрафт Г. Зов Ктулху: повести; пер. с англ. О. Алякринского, Л. Бриловой, В. Дорогокупли, С. Лихачевой. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус; 2014. – 384 с.
- 21.Лавкрафт Г. Иные боги: рассказы; пер. с англ. О. Алякринского, Л. Бриловой, В. Дорогокупли. – СПб: Азбука, Азбука-Аттикус; 2014. – 256 с.
- 22.Лавкрафт Г. История Чарльза Декстера Варда; пер. с англ. – М.: АСТ: АСТ Москва: Хранитель; 2008. – 315 с.
- 23.Лавкрафт Г. Погребенный с фараонами: повести, рассказы; пер. с англ. С. Антонова, В. Дорогокупли, В. Кулагиной-Ярцевой и др. – СПб: Азбука, Азбука-Аттикус; 2015. – 320 с.
- 24.Лавкрафт Г. Хребты Безумия. –М.: Эксмо; СПб.: Домино, 2010. – 640 с.

25. Логинов С.В. Какой ужас / Святослав Владимирович Логинов [Электронный ресурс]. - Режим доступа : loginov/books/story04.htm.
26. Манн Ю.В. О гротеске в литературе. – М.: Сов. писатель, 1966. – 184 с.
27. Нефагина Г. Русская проза второй половины 80-х – начала 90-х годов XX века. / Нефагина Г. – Минск, 1998 – с. 151.
28. По Э.А. Золотой жук. Рассказы. Стихотворения: пер. с англ. – М.: Эксмо; 2014. – 768 с.
29. Спрэг Де Камп Л. Лавкрафт: Биография. – СПб.: Амфора, 2008. – 656 с.
30. Строев С. Матрица: фантастика или реальность. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www//zlev.ru/61_37.html](http://www.zlev.ru/61_37.html). Время обращения: 24 февраля 2012 г.
31. Тодоров Ц. Введение в фантастическую литературу / Цветан Тодоров. - Москва : Дом интеллектуальной книги, 1997. - 408 с.
32. Толкин Дж. Р.Р. О волшебных сказках // Толкин Дж. Р.Р. Сказки волшебной страны. – М.: АСТ: АСТМОСКВА, 2010, – С. 315-412.
33. Тульчинский Г.Л., Щекова Е.Л. Маркетинг в сфере культуры. – СПб.: Издательство "Лань"; издательство Планета Музыки, 2009.
34. Туренко О. Феномен страха в деяких культурних традиціях та соціальних інститутах. Нова парадигма. Альманах наукових праць. Випуск 19. Запоріжжя: 2001. С. 182—194.
35. Фейг-младший К.У., Джоши С. Т. Г.Ф. Лавкрафт: жизнь и творчество (Лавкрафт Г.Ф. Лампа Ал-Хазреда. – М., 1993).
36. Филология – искусствоведение – культурология: новые водоразделы и перспективы взаимодействия. Материалы Международной научной конференции (2-4 апреля 2009 г., Белые Столбы). Отв. ред.: Кочеляева Н.А., Разлогов К.Э. – СПб.: Нестор- История, 2009.
37. Фрейд З.О. правомерности выделения из неврастении симптомокомплекса, называющегося «невроз страха» / З.О. Фрейд. - 1895. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа : . narod.ru/frel894a.htm.

- 38.Хапаева Д. Готическое общество: морфология кошмара. – М.: НЛЮ, 2008. –152 с.
- 39.Хапаева Д. Кошмар: литература и жизнь / Дина Ханаева. -Москва : Текст, 2010. - 130 с
- 40.Харитонов Е. Поджанры фэнтези [Электронный ресурс]/ Харитонов Е. 3 с.
- 41.Чамеев А. Про традиції «старого доброго страху» чи про одне несерйозне в жанрі британської літератури. Санкт-Петербург, 2008. С. 5.
- 42.Чередниченко В.И. Приложения. Примечания // Ворон / изд. подгот. В.И. Чередниченко. – М.: "Наука", 2009. – С. 400. – 147-393 с. – ("Литературные памятники").
- 43.Шелли М. Франкенштейн, или Современный Прометей: роман; пер. с англ. З. Александровой – М.: Эксмо; 2014. – 288 с.
- 44.Шурма С.Г. Поетика образу та символу в американському готичному оповіданні: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі новелістики Е. По, А. Бірса та Г. Лавкрафта) : дис. ... канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Світлана Григоріївна Шурма. - Київ, 2008.-250 С.
- 45.К.Г. Юнг. Человек и его символы – Санкт-Петербург: Б. С. К., 1996. – С. 451.
- 46.Carroll N. The Paradox of Suspense. Suspense: Conceptualizations, theoretical analyses, and empirical explorations. New-Yor: Routledge, 1996. P. 71—91.
47. D’Ammassa D. Encyclopedia of Fantasy and Horror Fiction / D. D’Ammassa. - N.Y. : Infobase Publishing, 2009. - 488 p.
- 48.Edgar Allan Poe Tales of Mystery and Imagination – London: Harper Press; 2011. – 512 p.
- 49.Hanegraaff W.J. Fiction in the Desert of the Real: Lovecraft's Cthulhu Mythos' // Aries (англ.)русск.. – 2007. – Vol. 7 (1). – P. 85109.
- 50.Knight G. G. The Novel in English / G. G. Knight. – N.Y. : – 1931. – 190 p.
- 51.Menegaldo Gilles. H.P. Lovecraft et ses contemporains, Dervy, mars 2002. –
Статья.

52. Varma D.P. The Gothic Flame: being a history of the Gothic novel in England, its origins, efflorescence, disintegration and residuary influences / D. P. Varma. – L. : Scarecrow Press, 1966. – 264 p. 2. Knight G. G. The Novel in English / G. G. Knight. – N.Y. : – 1931. – 190 p.
53. Sprague de Camp Lyon. H.P. Lovecraft. A biography (1975). – M.: Амфора, 2008. С. 415-416.